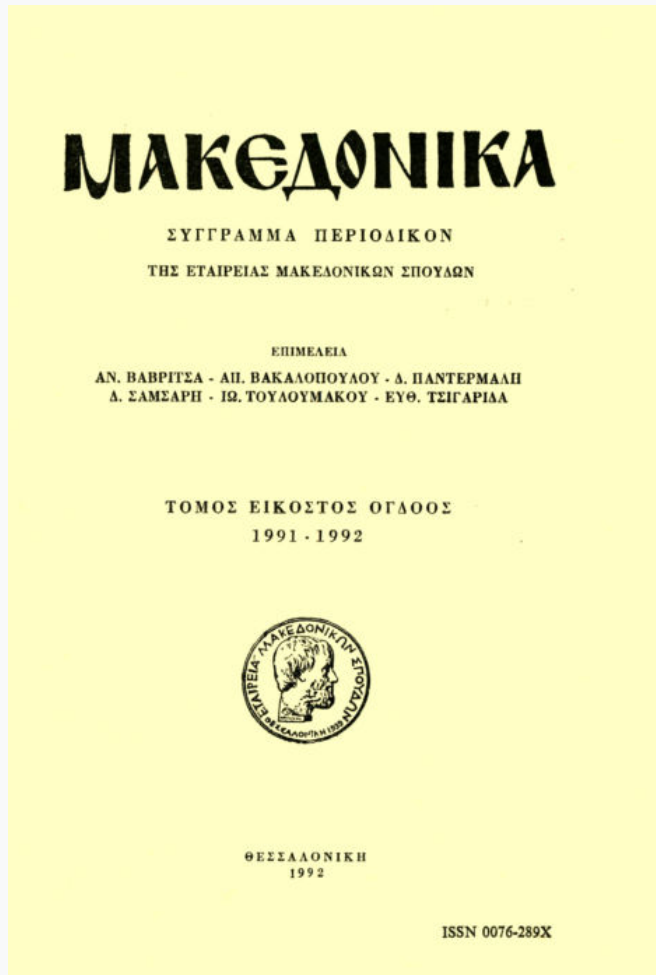

Μακεδονικά

Τόμ. 28 (1992)

Ιωάννης Καλλέρης (1901-1992)

Ιωάννης Τουλουμάκος

doi: [10.12681/makedonika.162](https://doi.org/10.12681/makedonika.162)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τουλουμάκος Ι. (1992). Ιωάννης Καλλέρης (1901-1992). *Μακεδονικά*, 28, 531-533.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.162>

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΛΕΡΗΣ (1901-1992)

Τὴν 12 Ἀπριλίου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀπεβίωσε στὴν Ἀθήνα ὁ Ἰωάννης Καλλέρης, καθηγητῆς (ἀπὸ τὸ 1965 ὡς τὸ 1968) τοῦ Τμήματος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στὰ Ἰωάννινα. Πρὶν ἀπὸ τὴν καθηγεσία του ὁ Καλλέρης ὑπῆρξε διευθυντῆς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1955-1964) τοῦ ὁποίου εἶχε διατελέσει προηγουμένως συντάκτης (1944-1955). Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας του στὸ Ἱστορικό Λεξικό συνέγραψε τὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργου του «Les anciens Macédoniens - Étude linguistique et historique» ποῦ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν τὸ 1954. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ δευτέρου τόμου ἐκδόθηκε (ἐπίσης ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή) τὸ 1976. Τὴν ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ δείχνει τὸ γεγονός ὅτι ἀναφέρεται σχεδὸν σὲ κάθε μελέτῃ τῆς ξένης βιβλιογραφίας, ἐπιστημονικῆς ὅσο καὶ παραεπιστημονικῆς, γύρω ἀπὸ τὸ λεγόμενο «πρόβλημα» τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων.

Ὁ Ἰωάννης Καλλέρης γεννήθηκε στὸ χωριὸ Ἄκρες τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος. Ὁ πατέρας του ἦταν ἱερεὺς. Μετὰ τὶς ἐγκύκλιες σπουδές του στὸ Γυμνάσιο Χαλκίδος ἐφοίτησε στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀπὸ ὅπου ἔλαβε τὸ πτυχίο του τὸ 1924. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς στρατεύσεώς του (1921-1923) πολέμησε στὴν Μικρὰ Ἀσία, τραυματίσθηκε καὶ τιμῆθηκε μὲ τὸ ἀργυρὸ ἀξίτιο ἀνδρείας. Ἀπὸ τὸ 1924 ὡς τὸ 1926 ὑπῆρέτησε ὡς καθηγητῆς στὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο Κομιστῶν Εὐβοίας καὶ —μετὰ τὴν μετεκπαίδευσή του στὸ Διδασκαλεῖο Μ. Ἐκπαίδευσεως (1926-1927)— στὸ 9ο Γυμνάσιο Ἀθηνῶν, στὸ Γυμνάσιο Σουφλίου, στὸ Γυμνάσιο Ἀταλάντης καὶ στὸ 5ο Γυμνάσιο Ἀθηνῶν (1927-1933). Στὸ Γυμνάσιο αὐτὸ ἐπανῆλθε τὸ 1937 μετὰ τὶς σπουδές του στὸ Παρίσι (στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόννης, στὴν École Normale Supérieure καὶ στὴν École des Hautes Études). Στρατεύθηκε (γιά δευτέρη φορά) τὸ 1941. Τὸ 1945 ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸ 1938 εἶχε ὀνομασθῆ ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Κυβέρνηση «ξένος ἑταῖρος» (attaché étranger) τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Κάιρο, ἀπὸ τὸ 1942 ἦταν μέλος τῆς «ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας» («Ἀθηνᾶ»), ἀπὸ τὸ 1944 μέλος καὶ ἀπὸ τὸ 1950 γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἐταιρείας.

Καθοριστικὴ σημασία γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ προσφορά τοῦ Καλλέρη εἶχαν οἱ σπουδές του στὸ Παρίσι, ἰδιαίτερα στὴν Ἀρχαία Ἱστορία (Καθηγητές: G. Glotz καὶ P. Rousset) καὶ στὴν Παπυρολογία (Καθηγητῆς: P. Collart). Σημαντικὴ ὑπῆρξε ἡ ἐπίδοσή του στὴν Παπυρολογία. Ὁ Collart ἐξάιρει τὴν συμβολὴ του στὴν ἐκδοσὴ τοῦ δευτέρου τόμου τῶν παπύρων τῆς συλλογῆς Th. Reinach καὶ τὴν ἀναγνώριση αὐτῆς ἐπισημαίνει ἕνας ἄλλος κορυφαῖος παπυρολόγος τῆς ἐποχῆς, ὁ U. Wilcken (Archiv für Papyrusforschung, XIV, 1944, 162). Μὲ τὴν Παπυρολογία ἀσχολήθηκε ἐπίσης ὁ Καλλέρης κατὰ τὴν διαμονὴ του στὴν Χαϊδελβέργη, ἐργαζόμενος (κατὰ τὶςθερινές διακοπές τῶν ἐτῶν 1934-1937) στὴν Πανεπιστημιακὴ Βιβλιοθήκη καὶ στὴν Βιβλιοθήκη τοῦ Σεμιναρίου τῆς Παπυρολογίας (Καθηγητές: K. Preisendanz καὶ F. Bilabel). Ἡ ἐνασχόλησή του μὲ τὴν Παπυρολογία ὄφειλόταν προπάντων στὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν Ἱστορία. Ἢδη κατὰ τὸ τελευταῖο ἔτος τῶν σπουδῶν του στὸ Παρίσι εἶχε συγκε-

τρώσει ένα μεγάλο μέρος του ύλικου για την σύνθεση πραγματείας περί της βιοτεχνίας και του εμπορίου στην Πτολεμαϊκή Αίγυπτο. Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα είχε ασχοληθῆ ἔπίσης με τὴν συγκέντρωση μέρους τῆς (έκτενους) βιβλιογραφίας γιὰ τὸ θέμα τῆς ἐθνικότητας τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων.

Τὸν ἐπιτοχῆ συνδυασμὸ πρωτοτύπου ἱστορικοῦ προβληματισμοῦ καὶ δευτεροκοῦς μελέτης παπυρικῶν κειμένων δείχνουν ἡ πρώτη μελέτη τοῦ Καλλέρη («Ἀραβικοί, Ἰνδοί καὶ Ἕλληνικοὶ ἀριθμοί», Ἀθηνᾶ 49, 1939, 49-78), ἡ διδακτορική του διατριβὴ («Αἱ πρῶται ὕλαι τῆς ὑφαντουργίας εἰς τὴν Πτολεμαϊκὴν Αἴγυπτον», Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 6, 1950, 78-230), ἡ πραγματεία του «Μακεδονικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν Κοινὴν τῶν Ἑλληνιστικῶν Χρόνων» (Γέρας Κεραμοπούλλου, Ἀθῆνα 1954, 654-682). Τὰ συμπεράσματά τους, π.χ. ὅτι τὸ χρησιμοποιούμενο παγκοσμίως ἀριθμητικὸ σύστημα ἔχει τὴν προέλευσὴ του στὸ (ἀλφαβητικὸ) ἀριθμητικὸ σύστημα τῶν Ἑλλήνων (ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται καὶ ἡ χρῆσις τοῦ 0, ποῦ ἀποτελεῖ βραχυγραφικὴ παράστασις τῆς λέξεως *Oddén*), ὅτι ὁ κρατικὸς ἐλεγχος στὴν ἐπιουργία τῆς Αἰγύπτου ἦταν ἐλαστικὸς, ἐπειδὴ μὲ αὐτὸν—σὲ ἀντίθεσις πρὸς τὴν λινοουργίαν—ἀσχολοῦνταν ἀποκλειστικὰ Ἕλληνες ἄποικοι, καὶ ὅτι τοὐλάχιστον 44 λέξεις τῆς Κοινῆς ἀνήκουν στὴν Μακεδονικὴ διάλεκτο (ἐνῶ καὶ τὰ εἰς -ισσα προσηγορικὰ ἢ ἐθνικὰ σχηματίσθηκαν κατὰ τὰ μακεδονικὰ πρότυπα), νομίζω πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθοῦν ἀκόμη καὶ σὲ γενικὰ ἐγχειρίδια τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας. Πρωτότυπη συμβολὴ στὴν οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς ὑστερῆς ἀρχαιότητος ἀποτελεῖ ἐξ ἄλλου ἡ μελέτις «Τροφαὶ καὶ ποτὰ εἰς πρωτοβυζαντινοὺς παπύρους» (Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, Κανίσκιον Φ. Κουκουλέ, 1953, 689-715). Στὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Καλλέρη ἀνήκει ἐπίσης ἡ ἔκτενης βιβλιοκρισία γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Θ. Ἀζενίδη «Ἡ Πελαγίσις Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία» (Ἀθηνᾶ 55, 1951, 293-343).

Τὸ ἔργο ζωῆς τοῦ Καλλέρη ὑπῆρξε ὁμοῦς ἡ γλωσσολογικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτις περὶ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων. Ἡ σημασία τοῦ πρώτου μέρους ἔγκειται στὴν ἐξουχιστικὴ, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεῖς, ἔρευνα τῶν 153 γνωστῶν μακεδονικῶν λέξεων. Βασικὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἶναι ὅτι 148 ἀπὸ αὐτὲς ἀνήκουν στὸν ἠθασυρὸ τῆς Ἑλληνικῆς, τρεῖς (βέδου, Σαυάδαι, σιγύνη) εἶναι ξένες, ἀπαντοῦν ὁμοῦς καὶ ἄλλοι στὴν Ἑλλάδα καὶ δύο (δάνος-δανῶν) μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν πλάσματα τῶν ἐτυμολόγων τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Σφάλμα τῶν ἐτυμολόγων τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων (οἱ ὅποιοι παρασύρθηκαν ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχία Βερενίκη-Φερενίκη), εἶναι ἐπίσης ἡ ἀποψη ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες χρησιμοποιοῦσαν ἀντὶ τοῦ φ τὸ β. Τὸ σφάλμα αὐτὸ πῆρε μεγαλύτερες διαστάσεις στοὺς σύγχρονους γλωσσολόγους, οἱ ὅποιοι ἀπέδωσαν (αὐθαίρετως) στοὺς Μακεδόνες καὶ τὴν χρῆσις τῶν γ καὶ δ (ἀντὶ τῶν χ καὶ θ ποῦ ἐπρόφεραν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες) καὶ συνέδεσαν τὴν Μακεδονικὴ μὲ τὴν Ἰλλυρικὴ καὶ τὴν Θρακικὴ (μολονότι ἀπὸ τὴν γλώσσα, ὅπως καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Ἰλλυριῶν ἐλάχιστα, ὡς γνωστῶν, στοιχεῖα διαθετούμε). Τὸ ἱστορικὸ μέρος τῆς μελέτης, δηλαδὴ τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ πρώτου μέρους τοῦ 2ου τόμου, ἀσχολεῖται μὲ τὴν θρησκεία καὶ τοὺς πολιτικοὺς θεσμοὺς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων. Ἡ ἀπὸ διάφορους, κυρίως παλαιότερους, ἱστορικοὺς (Tagh, Kazanoff κ.ἄ.) ὑποστηριζόμενη ἀποψη περὶ τοῦ πρωτεύοντος ρόλου θρακικῶν στοιχείων στὴν θρησκείαν τῶν Μακεδόνων ἢ ἡ ἐξ Ἰσοῦ ἐσφαλμένη ἀντίληψις περὶ τῆς ἐθνικῆς διακρίσεως τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας βάσει τῶν πολιτικῶν θεσμῶν συζητοῦνται ἐνρύτερα καὶ ἀποδεικνύεται ἡ ἀνεπάρκεια ἢ ἡ προκατάληψις τῆς σχετικῆς ἐπιχειρηματολογίας. Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ δευτέρου τόμου, μὲ κύρια ἐρευνητικὰ ἀντικείμενα τὴν κοινωνίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν σχέσιν τῶν Μακεδόνων πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας στὴν ἑλληνικὴ ἱστοριο-

Λραφία δὲν δημοσιεύθηκε. Μία πολὺ σύντομη ἔκθεση τῶν συμπερασμάτων αὐτῆς τῆς γλωσσολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἔρευνας δημοσιεύθηκε στὸν 4ο τόμο τῶν «Cahiers d' Histoire Mondiale», Neuchatel 1958, σ. 903-917 ποὺ ἐξέδωσε ἡ UNESCO.

Οἱ περιστάσεις τῆς ζωῆς, προπάντων ὁμως τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης ἐμπόδισαν τὸν Καλλέρη νὰ δώσῃ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο στὴν ἔκταση ποὺ θὰ ἤθελε καὶ ἴσως ὑπὸ ἄλλους ὄρους θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ. Ἡ μακρὰ θητεία του στὴν Μέση Ἐκπαίδευση καὶ οἱ ὑποχρεώσεις του ὡς συντάκτη καὶ κατόπιν ὡς διευθυντὴ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας ἀπαιτοῦσαν πολὺτιμο χρόνο, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ μπορούσε νὰ διατεθῇ γιὰ τὰ κύρια (ἱστορικὰ) ἐνδιαφέροντά του. Πόσο μεγάλο ἦταν τὸ βάρος τῶν ὑποχρεώσεων στὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ δείχνει ἡ ἑκτενὴς μελέτη του «Ἀνάλεκτα Λεξικογραφικὰ» ποὺ δημοσιεύθηκε σὲ δύο μέρη στὸ «Λεξικογραφικὸ Δελτίο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» (8, 1958, 3-58, 9, 1963, 46-66).

Τὸ ἔργο τῆς ζωῆς τοῦ Ἰω. Καλλέρη, ἡ γλωσσολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα γιὰ τοὺς ἀρχαίους Μακεδόνες, θὰ ἀποτελῇ ἓνα χρήσιμο βοήθημα στὴν ἀντικειμενικὴ ἔρευνα ἐνὸς θέματος ποὺ ἔγινε (ἴσως σὲ μεγαλύτερη ἔκταση ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἄλλο) ἀντικείμενο πολιτικῶν προκαταλήψεων, μέσον ἐντυπωσιασμοῦ ἢ ἐρασιτεχνικῆς ἀρθρογραφίας. Νομίζω πῶς ἡ μετάφρασή του στὰ Ἑλληνικὰ ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὴ, ἐπιστημονικὴ προπάντων, ἀνάγκη. Γιὰ τὸν ὑπογράφοντα ἀποτελεῖ καὶ ἐκδήλωση τιμῆς πρὸς ἓνα ἄνθρωπο καὶ ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήσε τὴν Ἐπιστήμη καὶ τὴν Πατριδα μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ αἰσθανόταν ὅτι ἔτσι ἔπρεπε νὰ πράξῃ. Ὁ Ἰωάννης Καλλέρης γιὰ ὅσους τὸν γνώρισαν ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τίς (πολὺ λίγες) περιπτώσεις, στίς ὁποῖες ἰσχύει ἡ φράση τοῦ συγγραφέα: «Τὸ ὄραιότερο πρᾶγμα σ' αὐτὴν τὴν ζωὴ εἶναι νὰ κἀνῃ κανεῖς τὸ καλὸ κρυφὰ καὶ νὰ τὸ ἀνακαλύπτουν οἱ ἄλλοι τυχαῖα».

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΙΩ. ΤΟΥΛΟΥΜΑΚΟΣ